
Arbeidsmarktparticipatie bij vrouwen na echtscheiding en verweduwing: een longitudinale studie op de Kruispuntbank Sociale Zekerheid

Defever, C. & Mortelmans, D. 2011. *De socio-economische positie van vrouwen en mannen na de transities echtscheiding en verweduwing. Een longitudinale studie op de Kruispuntbank Sociale Zekerheid*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid (Universiteit Antwerpen – Universiteit Hasselt).

Uit onderzoek is gebleken dat vrouwen minder actief zijn op de arbeidsmarkt dan mannen, vaker deeltijds werken of hun loopbaan onderbreken. Hierdoor moeten vrouwen niet alleen rondkomen met een lager loon, maar ook met een lager pensioen. Dit maakt dat vrouwen een zware financiële terugval kunnen ondervinden wanneer zij door een echtscheiding of verweduwing alleen komen te staan. Het Steunpunt Gelijkekansenbeleid heeft de socio-economische posities van mannen en vrouwen na beide transities in kaart gebracht aan de hand van longitudinale administratieve data van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid. In dit artikel belichten we de invloed van een (echt)scheiding of een verweduwing op de arbeidsmarktparticipatie bij vrouwen.

Achtergrond

Sinds 2006 doet het Steunpunt Gelijkekansenbeleid onderzoek naar de gelijke loopbaankansen voor mannen en vrouwen en bundelt ze haar bevindingen in een gendermonitor (Steegmans & Motmans, 2007; Steegmans, De Bruyn & Marynissen, 2008). Het thematische onderzoek van 2011 focust op het toenemend aantal mensen dat tijdens hun levensloop de transitie meemaakt van samenwonend naar alleenstaand. Deze verandering in huishoudens- en

gezinsrelaties worden niet enkel veroorzaakt door sterfte van de partner, maar in toenemende mate ook door (echt)scheiding.

Uit eerder onderzoek is gebleken dat het vooral vrouwen zijn die een financiële terugval ondervinden na (echt)scheiding of verweduwing (Fokkema, 2001). Dit vindt vooral zijn oorzaak in het feit dat loonarbeid ongelijk verdeeld is tussen mannen en vrouwen. Mannen besteden meer tijd aan betaalde arbeid – ongeacht de gezinssituatie – en vrouwen nemen het grootste deel van de huishoudelijke taken op

zich (Steegmans, De Bruyn & Marynissen, 2008). Vrouwen onderbreken hun arbeidscarrière tijdens hun levensloop vaker dan mannen, bijvoorbeeld om de zorg voor de kinderen op zich te nemen. Hierdoor beschikken zij over minder kapitaal en minder pensioenrechten. Door hun vaak beperkte investering op de arbeidsmarkt door onderbrekingen en parttime werk zijn de pensioenrechten van vrouwen niet optimaal. Door echtscheiding kunnen zij bovendien later geen beroep doen op de

opgebouwde pensioenrechten van hun ex-echtgenoot (De Bruyn, 2006).

In dit artikel wordt er specifiek gekeken naar de veranderingen in arbeidsmarktparticipatie bij vrouwen en gaan we na of de ongelijkheid die bestaat in arbeidsmarktparticipatie tussen mannen en vrouwen vermindert of ophoudt te bestaan na een echtscheiding of verweduwing.

Ongelijkheid in arbeidsmarktparticipatie

Vrouwen werken niet alleen vaker deeltijds, ze hebben ook kortere arbeidsbiografieën die vaker onderbroken worden en onregelmatiger zijn door het gebruik van allerhande regelingen voor loopbaanonderbreking, tijdskrediet en loopbaanvermindering (Buyens, et al., 2006; Marin, 2010). Ze verlaten bijvoorbeeld frequenter dan mannen de arbeidsmarkt voor een poosje om de zorg voor kinderen en huishoudelijke taken op te nemen. Hoewel de genderkloof groter is voor wat betreft deeltijd arbeid dan voor loopbaanonderbreking, namen er in 2004 toch nog 3,8 keer meer vrouwen dan mannen deel aan dit systeem (Peeters et al, 2005).

De reden voor deze ongelijkheid in arbeidsmarktparticipatie en loopbanen vindt grotendeels zijn oorsprong in de traditionele rolverdelingen die bestaan binnen een gezin. Verschillende onderzoeken uit Scandinavië en de Verenigde Staten wijzen uit dat, indien vrouwen evenveel buitenshuis werken als mannen, ze nog steeds meer verantwoordelijkheden hebben in het huishouden (Kremer, 2007). Ook in Vlaanderen blijft de grootste verantwoordelijkheid voor het huishouden in de meeste koppels op de vrouwelijke schouders terechtkomen. Als beide partners voltijds werken worden de meeste huishoudelijke taken uitgevoerd door de vrouw (Snoecks, Dehertogh & Mortelmans, 2008). Deeltijds werkende vrouwen hebben bovendien een grotere kans om in te staan voor het volledige huishoudelijke takenpakket, terwijl dit voor deeltijds werkende mannen niet het geval is (Vanderweyden, 2002).

Bovendien wordt de verdeling van het werk nog traditioneler wanneer er kinderen in het gezin komen (Mortelmans, Van Ourti & Verstreken, 2002;

Glorieux & Minnen, 2004; Jansen & Liefbroer, 2002). Zo wijst een tijdsbestedingsonderzoek uit dat mannen per week gemiddeld 7u. meer besteden aan betaalde arbeid dan vrouwen. Vrouwen besteden per week 8u35 meer aan huishoudelijk werk en daarbovenop nog eens ruim 1u35 meer aan opvoeding en zorg voor de kinderen. De totale werklast van vrouwen ligt zo per week drie uur hoger dan die van mannen (Glorieux, Minnen & Van Tienoven, 2008).

Het is inderdaad zo dat het vooral vrouwen zijn die met het dilemma zitten over hoe ze gezin en werk met elkaar moeten combineren (Beets, 2004). Meestal zijn vrouwen meer dan mannen gebonden aan hun pasgeboren baby. Soms ligt dit aan de opvoeding of zelfs aan wettelijke bepalingen, in andere omstandigheden worden biologische kenmerken aangehaald als verklaring hiervoor. Dat wil echter niet zeggen dat vrouwen massaal thuisblijven tot op het moment dat de kinderen naar school gaan. Vaak blijven vrouwen aan het werk na de geboorte van hun baby, maar treedt er wel een verandering op in het patroon van de tewerkstelling van deze vrouwen (Glorieux & Minnen, 2004; Debeer, Mortelmans & Heylen, 2010).

Zo ligt de arbeidsmarktparticipatie van een gezin met kinderen ligt 6,4% lager dan die van een kinderloos gezin. Deze daling is volledig voor de rekening van de vrouw: 87,1% van de kinderloze vrouwen met partner heeft werk, terwijl dit slechts voor 67,2% van de vrouwen met kinderen opgaat. Ook dit onderzoek wijst uit dat het vooral de vrouwen zijn die minder gaan werken bij de komst van kinderen (Glorieux & Minnen, 2004). Iets meer dan de helft van de door Glorieux en Minnen onderzochte groep werkende vrouwen met inwonende kinderen, werkt deeltijds. Na de geboorte van het eerste kind wordt in de meeste gezinnen de arbeidstijd van de moeder teruggeschroefd, bij vaders ziet men de arbeidsduurvermindering slechts in zeldzame gevallen opduiken (Mortelmans, Van Ourti & Verstreken, 2002).

Ook al daalt de arbeidstijd van werkende mannen na de komst van kinderen in het gezin eveneens, zij handhaven over het algemeen wel een 38 uren week. Vrouwen werken dus veel meer deeltijds dan mannen en vooral als er jonge kinderen in het gezin aanwezig zijn werken vrouwen veel deeltijds

(Glorieux & Minnen, 2004). Concreet gaat het bij vrouwen om iets meer dan een kwart van de loontrekkende vrouwen zonder kinderen die deeltijds werken (28,4%). Van de loontrekkende vrouwen die een partner en één kind hebben, werkt 43,4% deeltijds. Bij vrouwen met partner en twee kinderen is vast te stellen dat 54,0% deeltijds werkt. Mannen met een deeltijdse baan zijn eerder uitzondering dan regel, slechts 3 tot 7% onder hen (afhankelijk van de gezinspositie) werkt parttime (Delmotte, Herremans & Booghmans, 2008).

Naast de traditionele genderrollen en maatschappelijke verwachtingen, blijkt ook het loon een belangrijk aspect te zijn in de keuze van de partner die de arbeidsmarkt geheel of gedeeltelijk verlaten (Vanderweyden, 2002). De partner met het laagste inkomen zal eerder geneigd zijn de arbeidsuren in te perken. Hoewel het onderwijsniveau van vrouwen de laatste jaren is gestegen, hebben mannen vaak nog een hogere beroepspositie en een hoger inkomen dan hun vrouw.

(Echt)scheiding en verweduwing

We stellen vast dat het aandeel mensen dat de transitie maakt van partnerschap naar de status van alleenstaande toeneemt. Allereerst is er een toename van het aantal relatie-ontbindingen: niet alleen huwelijken worden vaker ontbonden, ook de stopzettingen van de wettelijke samenwoning contracten zitten in de lift (NIS, 2010). Bovendien telt Vlaanderen ook een stijgend aantal verweduwde vrouwen. Op 1 januari 2008 was in Vlaanderen 3% van de mannen verweduwd en 10% van de vrouwen. Van alle mannen ouder dan zestig, was in het Vlaamse Gewest 11% verweduwd. Van alle vrouwen ouder dan zestig was dat 35%.

Zowel een scheiding als een verweduwing heeft financiële consequenties, aangezien het inkomen van één van de partners komt te vervallen. Zo ligt het beschikbare gezinsinkomen van eenoudergezinnen beduidend lager dan dat van de andere gezinstypes (OECD, 2011). Bovendien geniet een koppel schaalvoordelen omdat een aantal kosten – zoals van een gezamenlijke woonst – gedeeld kunnen worden (Kalmijn, 2002). Bij het bekijken van verschillende soorten huishoudens, valt op dat bijna 14% van de personen die risico lopen op

armoede, deel uitmaken van een eenoudergezin. Terwijl deze gezinnen minder dan 6% uitmaken van de totale bevolking, 21% van de armen zijn alleenstaanden, terwijl deze groep slechts 15% uitmaakt van de totale bevolking.

Eerder onderzoek heeft aangetoond dat het vooral vrouwen zijn die een financiële terugval ondervinden na scheiding en verweduwing (Fokkema, 2001). Om het verlies aan inkomen te overbruggen na een scheiding kunnen vrouwen een nieuwe partner nemen (wat de beste strategie is volgens Mortelmans & Jansen, 2010) of veranderingen doorvoeren wat betreft de arbeidsmarktparticipatie. Men kan meer of minder gaan werken, de arbeidsuren wijzigen, van werkgever veranderen, enzovoort. Dit kan uit financiële overwegingen gebeuren maar ook om arbeidsactiviteiten beter te kunnen combineren met de zorg voor kinderen.

Weduwen hebben meestal minder opties aangezien deze personen veelal ouder zijn en reeds inactief zijn op de arbeidsmarkt. Zij die wel actief zijn op de arbeidsmarkt krijgen de keuze om een overlevingspensioen op te nemen, al dan niet gecombineerd met een beperkt arbeidsinkomen, of afstand te doen van dit recht en ten volle gaan voor een arbeidsinkomen. Onderzoek wees uit dat van de groep mensen die werkten bij het overlijden van de echtgeno(o)t(e) meer personen afstand doen van hun recht op overlevingspensioen dan bij de niet werkenden. Mannen doen ook vaker afstand van het recht op overlevingspensioen dan vrouwen. Dit wordt voor een deel verklaard door het feit dat een groot deel van de vrouwen niet aan het werk is op het moment dat de partner overlijdt. Dit maakt de keuze voor het opnemen van het overlevingspensioen vrij voor de hand liggend (Taelmans et al., 2007; Ponnet et al., 2007).

Methode

Er werd beroep gedaan op het datawarehouse 'arbeidsmarkt en sociale bescherming' dat wordt beheerd door de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (kortweg KSZ). Deze databank bundelt administratieve data van verschillende sociale zekerheidsinstellingen waaronder RIZIV, RSZ, RSVZ, RSZ PPO, RVA, PVP, PDOS en POD MI.

Allereerst werden er vier steekproefjaren (= T) geselecteerd: 2004, 2005, 2006 en 2007. Voor elk van deze jaren werd er een random steekproef getrokken van personen uit het Vlaamse gewest die het jaar voor de steekproef (= T-1) getrouwd of samenwonend waren en in het jaar van steekproef een scheiding of verweduwing meemaakten.¹ Dit komt neer op een steekproef van administratieve data van 79 172 personen die scheiden en 19 839 personen die verduwen. Deze personen (= steekproefpersonen) werden gevolgd van het jaar voor steekproeftrekking (2003, 2004, 2005 en 2006) tot en met 2008. Naast de gegevens van de steekproefpersonen, werden ook de gegevens van hun huishoudleden opgevraagd. Op die manier konden we per jaar de steekproefpersonen volgen die gaan scheiden of verduwen, de partners van de steekproefpersonen en andere huishoudleden die in een bepaald jaar bij de steekproefpersoon wonen.

Omdat we de resultaten die we bekomen uit deze data wensen te vergelijken, hebben we tevens een controlegroep opgevraagd die bestaat uit personen die geen verweduwing of echtscheiding meemaken² in het jaar T. Deze groep bestaat uit 99 021 personen en is dus even groot als beide onderzoeksgroepen (scheiders en weduwnaars) samen, en vormt een afspiegeling naar leeftijd en geslacht voor beide onderzoeksgroepen samen. Deze controlegroep werd dan opgesplitst, zodat we een controlegroep hadden voor de scheiders en een controlegroep voor de verduwden. Hiervoor werd er een *at random* één-op-één matching gedaan, zodat elke gescheiden en verduwde steekproefpersoon een equivalent (= een persoon met hetzelfde geslacht en geboortedatum) had in de respectievelijke controlegroep.

De arbeidsmarktparticipatie wordt gemeten aan de hand van een combinatie van twee variabelen. Allereerst werd er gekeken naar de nomenclatuur van een persoon: werkend, werkzoekend (met een tussenkomst), niet-beroepsactief (met een tussenkomst, bijvoorbeeld arbeidsongeschikt of pensioen) of onbekend (meestal huisvrouwen/mannen, personen die in het buitenland werken enzovoort). Daarnaast werd de opsplitsing gemaakt voor de werkende personen: voltijds in loondienst, deeltijds in loondienst, in loondienst én als zelfstandige, zelfstandige of helper bij zelfstandige.

Resultaten

Arbeidsmarktparticipatie na een (echt)scheiding

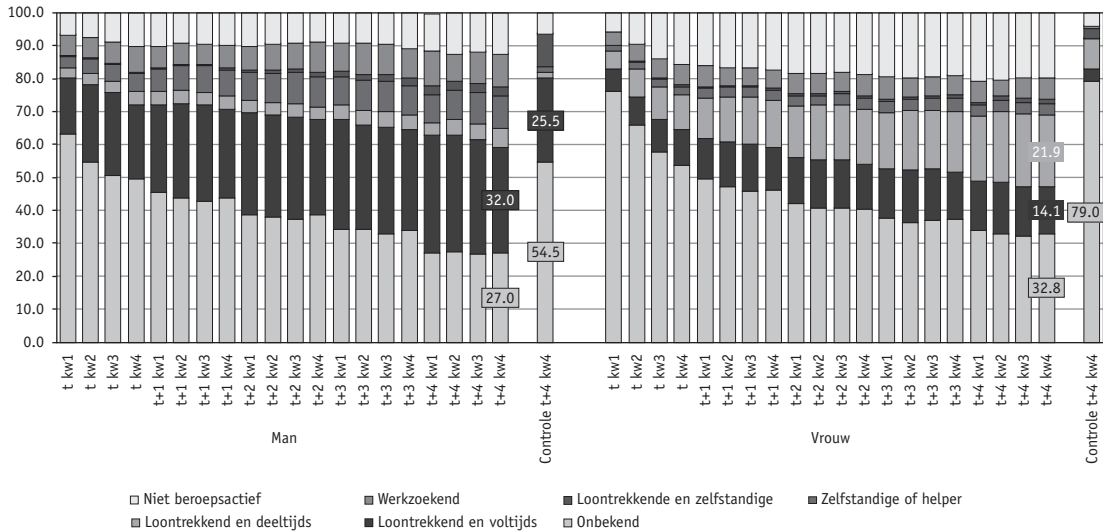
Allereerst hebben we gekeken naar de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen uit de scheidingsgroep en de controlegroep in het jaar voor de steekproeftrekking (T-1), wat voor de scheidingsgroep overeenkomt met het jaar voordat de scheiding plaatsvindt. Hieruit blijkt dat vrouwen die op het punt staan om te scheiden reeds een atypische arbeidsmarktparticipatie vertonen in vergelijking met de controlegroep: Ze zijn vaker tewerkgesteld (67,7%) dan vrouwen uit de controlegroep (62,5%). Ze werken – in vergelijking met de controlegroep – vaker voltijds (33,6% vs. 30,1%), zijn minder vaak niet-beroepsactief (11,3% vs. 17,9%) en vaker werkzoekend (6,6% vs. 4,8%). Vrouwen die op het punt staan om te scheiden zijn dus actiever op de arbeidsmarkt in vergelijking met anderen vrouwen in dat jaar die even oud zijn en niet gaan scheiden. Dit verschil kan duiden op een zeker anticipatie-effect bij de scheidende vrouwen. Het feit dat een huwelijk niet zo goed gaat, doet veel vrouwen wellicht al anticiperen op een eventueel verlies aan inkomen waardoor de socio-economische positie van vrouwen al verschuift in het jaar voor scheiding.

Vervolgens bleek uit de resultaten dat deze stijging in arbeidsmarktparticipatie zich verder doorzette na de (echt)scheiding. Het percentage vrouwen dat deeltijds gaat werken wordt groter: van gemiddeld 24,1% in het jaar voor scheiding tot gemiddeld 27,5% in het vierde jaar na scheiding. Bij vrouwen jonger dan 30 jaar is deze stijging nog groter: van 20,9% voor de scheiding naar 27,2% in het vierde jaar na scheiding. Bovendien stijgt ook het percentage vrouwen dat na een scheiding voltijds gaat werken. Dit is vooral te merken bij vrouwen tussen de 30 en de 50 jaar: van 34,2% tot 37,9% bij de 30-40 jarigen en van 29,2% tot 31,9% bij de 40-50 jarigen.

Ten slotte zien we een grote heractivering op de arbeidsmarkt bij vrouwen na scheiding: zoals blijkt uit Figuur 1 vinden we een grote verschuiving terug in arbeidspositie bij vrouwen die voor scheiding een onbekend statuut hadden (voornamelijk huisvrouwen). Slechts 32,8% van hen blijft onbekend, terwijl dit in de controlegroep 79% is. De meeste van deze scheidende vrouwen gaat terug werken (voornamelijk deeltijds: 14,1%), of wordt

Figuur 1.

De evolutie van de arbeidsmarktparticipatie van mannen en vrouwen die een onbekend statuut hadden voor scheiding

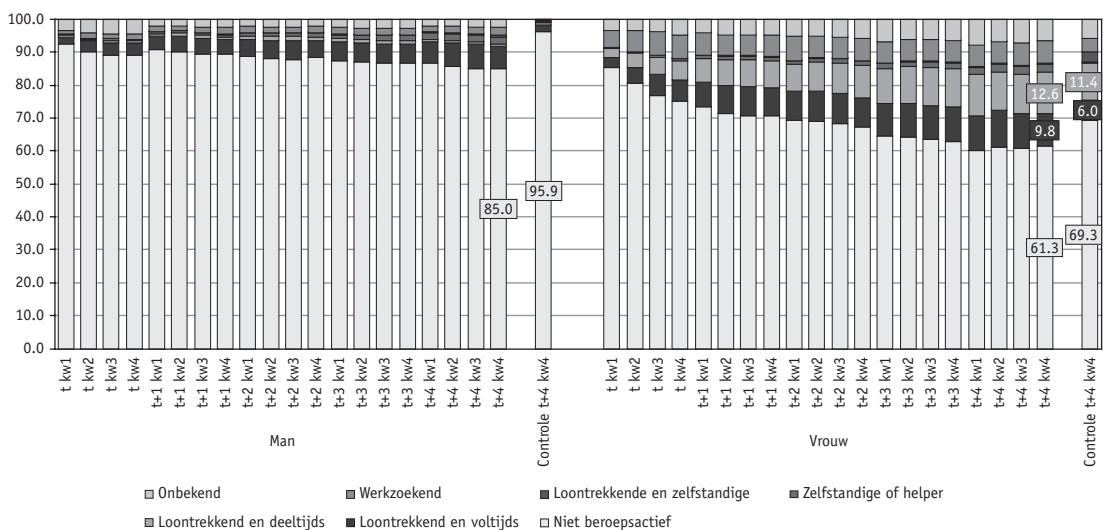
niet-beroepsactief (19,7%) en krijgt aldus een uitkering (pensioen, leefloon, andere uitkeringen). Van de vrouwen die niet-beroepsactief waren voor de scheiding blijft slechts 61,3% niet-beroepsactief.

Figuur 2 toont dat slechts 61,3% van de vrouwen die voor de scheiding niet-beroepsactief waren, dit na de scheiding nog steeds zijn. 9,8% herneemt een

voltijdse functie en 12,6% een deeltijdse functie. Bij mannen is de heractivering van niet-beroepsactieven na scheiding minder groot (85% blijft niet-beroepsactief), hoewel zij toch beter doen dan de mannen uit de controlegroep, waarbij 95,9% van de mannen 4 jaar na steekproeftrekking nog steeds niet-beroepsactief is.

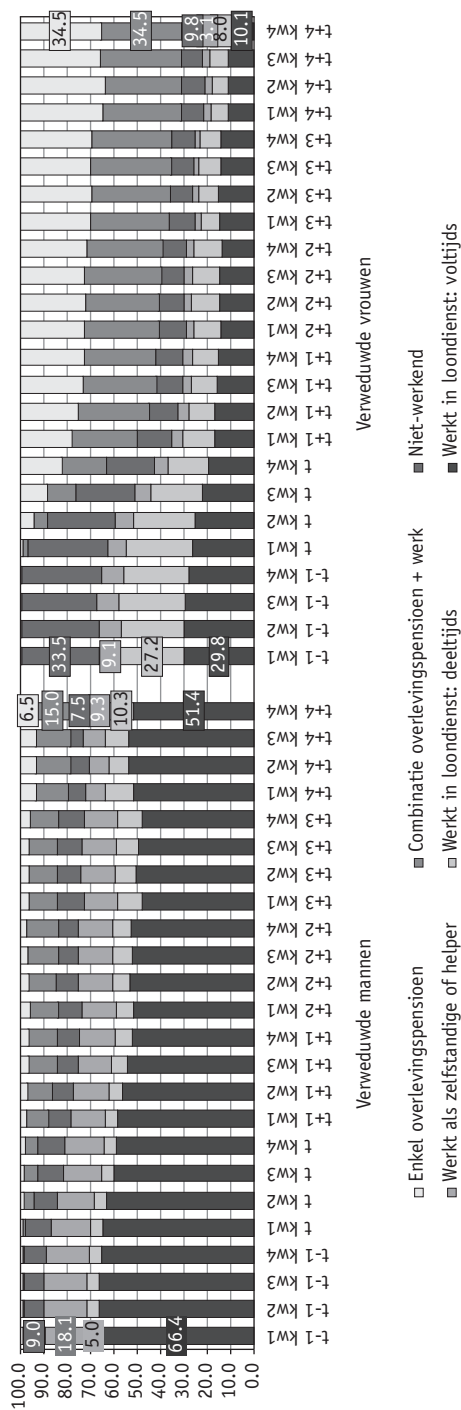
Figuur 2.

De evolutie van de arbeidsmarktparticipatie van mannen en vrouwen die niet-beroepsactief waren voor scheiding

Figuur 3.

De evolutie van het overlevingspensioen al dan niet in combinatie met arbeid, voor personen die jonger zijn dan 50 jaar

Arbeidsmarktparticipatie na verwezuwing

Over het algemeen is de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen en mannen die verwezuwen minder onderhevig aan veranderingen. Dit komt omdat personen die deze transitie meemaken vaak ouder zijn en dus niet zo veel opties meer hebben op de arbeidsmarkt of reeds inactief zijn. In de resultaten zien we enkel een verhoging van het percentage 'pensioentrekkend' bij weduwen (van 42,3% op T-1 kw1 naar 90,1% op T+4 kw4). Dit is te wijten aan het feit dat vrouwen na verwezuwing een pensioen krijgen, daar waar dit voorheen de echtgenoot was (in de vorm van een gezinspensioen). Daarom focussen we ons in dit deel van de resultaten op de veranderingen in arbeidsmarktparticipatie bij jonge weduwen (jonger dan 50 jaar). Er zijn twee zaken die hierbij opvallen. Allereerst gaan mannen minder vaak voltijds werken en vaker deeltijds, maar de meesten blijven wel actief op de arbeidsmarkt. Weduwen daarentegen schroeven de arbeidsactiviteiten sterk terug (een zeer grote daling in voltijdse arbeid en een kleine stijging in deeltijdse arbeid) en worden veel vaker dan mannen niet-beroepsactief. Over het algemeen nemen weduwnaars minder vaak een pensioen op na verwezuwing dan weduwen. Het aandeel overlevingspensioen (al dan niet in combinatie met een rust- of brugpensioen) is veel groter bij weduwen dan bij weduwnaars. Dit wordt nog duidelijker als we enkel kijken naar de verwezuwde mannen en vrouwen jonger dan 50 jaar. Na verwezuwing neemt slechts 31% van de vrouwen geen overlevingspensioen op, terwijl dit bij de mannen 78,5% is. Figuur 3 toont in meer detail wat jonge weduwnaars en weduwen doen: 34,5% van de jonge weduwen nemen een overlevingspensioen op en verlaten de arbeidsmarkt (tegenover 6,5% van de weduwnaars). Nog eens 34,5% combineert een job met een overlevingspensioen (tegenover 15% van de weduwnaars). De overige 31% splitst zich op in 10% voltijds werk, 8% deeltijds werk, 3% zelfstandigenstatuut en bijna 10% niet-werkend en geen overlevingspensioen. Bij de mannen blijft 51,4% voltijds werken, wat vijf keer zo veel is dan bij de verwezuwde vrouwen.

Conclusie

Hoewel een scheiding en een verwezuwing in beide gevallen een transitie inhoudt van samenwonend

naar alleenstaand, zijn de gevolgen ervan zeer verschillend voor arbeidsmarktparticipatie bij vrouwen. Bij een scheiding is er een grotere activatie op de arbeidsmarkt: er wordt meer deeltijds gewerkt (vooral bij vrouwen jonger dan 30 jaar) en meer voltijds (vooral bij vrouwen tussen 30 en 50 jaar). Wat opvalt, is dat er een grotere heractivering is bij vrouwen na scheiding: onbekende statuten en niet-beroepsactieve statuten vinden vaker hun weg terug naar de arbeidsmarkt in vergelijking met de controlegroep. Dit is ook het geval bij mannen, maar minder uitgesproken.

Verweduwing daarentegen zorgt voor een lagere arbeidsmarktparticipatie bij jonge vrouwen (jonger dan 50 jaar). Het percentage deeltijds werk bij jonge mannen die verweduwen stijgt weinig, maar over het algemeen verkiezen zij om geen overlevingspensioen op te nemen en actief te blijven op de arbeidsmarkt. De voltijdse tewerkstelling bij jonge weduwen daarentegen, ligt vijf keer lager dan bij de jonge weduwnaars. Zij gaan dus vaker deeltijds werken en twee derde neemt een overlevingspensioen op: één derde in combinatie met deeltijdswerk, en één derde zonder arbeid te verrichten. Voor deze laatste groep is dit problematisch; de inkomens liggen hier erg laag. De combinatie werk en overlevingspensioen is financieel gezien de meest interessante optie, naast het behoud van voltijds werk.

Christine Defever
Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Universiteit Antwerpen

Dimitri Mortelmans
Centrum voor Longitudinaal en Levensloop Onderzoek (CELLO), Universiteit Antwerpen

Noten

1. Voor een (echt)scheiding betekent dit dat de persoon op het einde van het jaar T niet meer getrouwd of samenwonend is met de partner uit jaar T-1, maar eventueel wel met een andere partner. Voor een verweduwing betekent dit dat de partner overlijdt in de loop van jaar T en de steekproefpersoon nog in leven is in jaar T (maar eventueel kan sterven in de daaropvolgende jaren).
2. Niet scheiden of verweduwen in jaar T was het enige criterium om tot de controlegroep te kunnen behoren. Er werden dus ook niet-getrouwde of alleenstaande personen

opgenomen. Het is bovendien mogelijk dat de persoon of diens partner kan overlijden na jaar T of dat ze uit elkaar gaan.

Bibliografie

- Beets, G. 2004. De timing van het eerste kind: een overzicht. *Bevolking en gezin*, 33 (1), 115-142.
- Buyens, D., De Vos, A., Heylen, L., Mortelmans, D. & Soens, N. 2006. Vast, voltijds en levenslang. Het onwrikbare eenbaanskarakter van de loopbaan. *Tijdschrift voor HRM*.
- Debeer, J., Mortelmans, D. & Heylen, L. 2010. Traditie of transitie? Een cohortanalyse van de Belgische arbeidsmarkt tussen 1931 en 2002. *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*, 26 (1), 93-114.
- De Bruyn, E. 2006. *Predictoren van aanpassing na een (on-)vrijwillige pensionering. Resultaten van een kwantitatieve bevraging bij jonge bruggepensioneerden in Vlaanderen*. Antwerpen – Hasselt: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Delmotte, J., Herremans, W. & Booghmans, M. 2008. *Mobiliteit op de arbeidsmarkt MV United Jaarboek*. Brussel: ESF-agentschap.
- Fokkema, T. 2001. Forse inkomensdaling voor vrouwen na echtscheiding en vroege verweduwing: bieden hertrouw en werk uitkomst? *Bevolking en gezin*, 30 (1), 5-29.
- Glorieux, I. & Minnen, J. 2004. Kinderen maken het verschil. Over de invloed van kinderen op het tijdsbestedingspatroon van ouders. *Tijdschrift van de gezinsbond – studiedienst*, 2-10.
- Glorieux, I., Minnen, J. & Van Tienoven, T.-P. 2008. *Een weekje België. Resultaten van het Belgisch tijdsbestedingsonderzoek 2005*. Brussel: TOR, Vrije Universiteit Brussel.
- Jansen, M. & Liefbroer, A. 2002. Samen kiezen, samen delen? De invloed van waardenoriëntaties van levenspartners op de geboorte van kinderen en de taakverdeling. *Tijdschrift Sociale Wetenschappen*, 45 (1), 2-22.
- Kalmijn M. 2002. Sociologische analyses van levensloopeffecten: een overzicht van economische, sociale en culturele gevolgen. *Bevolking en gezin*, 31 (3), 3-46.
- Kremer, M. 2007. *How Welfare States Care: Culture, Gender and Parenting in Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Marin, B. 2010. Gender equality, neutrality, specificity and sensitivity – and the ambivalence of benevolent welfare paternalism. In B. Marin & E. Zólyomi (Eds.), *Women's work and pensions: what is good, what is best? Designing gender-sensitive arrangements*: 203-224. Surrey: Ashgate.
- Mortelmans, D. & Jansen, M. 2010. Income dynamics after divorce. A latent growth model of income change on the European Community Household Panel, *Brussels Economic Review*, 53 (1), 85-107.

- Mortelmans, D., Van Ourti, S. & Verstreken, M. 2002. De transformatie van een man in een vader. De gevolgen van een eerste kind op het leven van een man. In Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (Ed.), *Vaders in soorten*: 47-68. Tielt: Lannoo.
- NIS. 2010. *Bevolkingsstatistieken*. Brussel: Ministerie van Economische Zaken.
- OECD 2011, *OECD Family Database*, OECD, Paris.
- Ponnet, K., Mortelmans, D., Vermeiren, P. P. & Vleminckx, K. 2007. Overlevingspensioen en/of arbeid: noden en behoeften van weduwen. In A. Van Den Troost & K. Vleminckx (Eds.), *Een pensioen op maat van vrouwen?* Antwerpen: Garant.
- Peeters, H., Verschraegen, G., Debels, A., Brosens, G., Van Gestel, V. & Berghman, J. 2005. *Pensioenen en arbeidsmarktflexibiliteit. Een onderzoek naar de sociale bescherming van flexibele werknemers in de Belgische pensioenpijlers*. Gent: Academia Press.
- Snoeckx, L., Dehertogh, B. & Mortelmans, D. 2008. The distribution of household tasks in first-marriage families and stepfamilies across Europe. In J. Pryor (Ed.), *The International Handbook of Stepfamilies: Policy and Practice in Legal, Research, and Clinical Environments* (pp. 277-298). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Steegmans, N., De Bruyn, E. & Marynissen, T. 2008. *Monitor – Arbeid in vele vormen combineren. MV United Jaarboek*. Brussel: ESF-Agentschap Vlaanderen.
- Steegmans, N. & Motmans, J. 2007. *Onderwijsmonitor. MV United Jaarboek*. Brussel: ESF-Agentschap Vlaanderen.
- Vanderweyden, K. 2002. Van huisman tot carrièrevrouw. Over minder werken en sociale integratie bij mannen en vrouwen. In Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (Ed.), *Vaders in soorten*. Tielt: Lannoo.
- Taelmans, A., Peeters, H., Curvers, G. & Berghman, J. 2007. Socio-economisch profiel van weduwen en weduwnaars met en zonder overlevingspensioen. In A. Van Den Troost & K. Vleminckx (Eds.), *Een pensioen op maat van vrouwen?* Antwerpen: Garant.

We wensen de Kruispuntbank Sociale Zekerheid, en in het bijzonder Chris Brijs, te bedanken voor de vlotte samenwerking.